

at genere Naboerne. Det er dog et Spørgsmaal, om de yngste Oldtidsagre med den rektangulære og ofte meget langstrakte Form ikke tyder paa et begyndende Dyrkningsfællesskab? Det er efter undertegnedes Opfattelse sandsynligt, at den enkelte Bruger indenfor et Oldtidsagerkompleks ikke har haft sine Agre liggende sammen paa ét Sted. Agerblandingen er uden Tvivl opstaaet lidt efter lidt ved Nyopdyrkning, Byttehandel og Arvedeling. Og efterhaanden som Ejendomsforholdene blev mere og mere udviklede, blev man simpelthen nødt til at foretage visse Reguleringer. Jeg har under mine Opmaalingsarbejder for Professor Hatt paa en Hede i Nærheden af Skørsø Nord for Vinderup iagttaget, hvorledes en hel Række Oldtidsagre, der laa som Terrasser mod en bred Dal, sandsynligvis allerede i den ældre Jernalder var blevet omlagt og regulerede, saaledes at de nye Agre alle kom til at ligge parallelt med Enderne vendende nedad mod Dalen. Agerreguleringerne har sikkert fundet Sted fra Tid til anden længe førud for de nu kendte Skifteformers Tid. Bolskiftet og Solskiftet er de sidste Led i en lang Kæde. Det gør Tilbageslutninger vanskelige. Uden Tvivl maa man i højere Grad end hidtil udnytte Sammenligningsmateriale fra England og det sydlige Fastland. Men ogsaa de norske Gaardkløvninger og sociale Organisationer ude i Bygderne har Krav paa vor fulde Interesse, fordi de endnu mange Steder lever i Mands Minde.

Axel Steensberg.

Svensk husmandshistorie.

Valter Elgeskog: Svensk torpbebyggelse från 1500-talet til laga skiftet. En agrarhistorisk studie. Lantbruksförbundets tidskrifts A.-B., Stockholm, 1945.

Bebyggelsesforholdene paa landet i Sverige viser i den omhandlede periode flere ejendommeligheder. Fra o. 1650 blev torpbebyggelser (husmandssteder) paa herregaardsjord ikke skattelagt paa normal vis, og det samme var fra o. 1750 tilfældet med torp paa bondejord. For at belyse disse forhold har forfatteren fulgt udviklingen fra Gustav Vasas tid til 1800-tallet. Ligesom Simon Skappel i Norge¹⁾ har Valter Elgeskog flittigt udnyttet love og forordninger, men desuden har han gennemgaaet et omfattende kildemateriale fra sin hjemegn, Sunnerbo herred i Kronobergs len, der grænser op til Skaane og Halland. Visse sammenligninger med materiale fra andre egne af landet tyder ikke paa, at udviklingen i dette herred er typisk svensk, og forf. opfordrer

¹⁾ S. Skappel: Om husmandsvæsenet i Norge, dets oprindelse og udvikling (1922).

derfor hjemstavnsforskere til at tage tilsvarende undersøgelser op. Det er vel et spørgsmaal, om denne udstykning af opgaven er anbefalelsesværdig. Men kendskab til forholdene i de forskellige landsdele er naturligvis af særlig interesse og vil virke baade ansporende og korrigerende paa forskerens fremstilling.

Siden Gustav Vasas tid havde svensk lovgivning modvirket de frie skatteydende bønders oprettelse af torper (husmandslodder), men adelen anlagde mange torper, hvis beboere kunde udnyttes som godsfunktionærer eller tjene som arbejdsreserve. Fra o. 1650 vender den restriktive lovgivning sig mod alle nyanlæg af torp. Skovforordningen 1734 betegner et højdepunkt i denne udvikling, idet der nu blev lagt skat paa næsten alle hidtil ubeskattede torper. Ved opbygningen af en ny forsvarsorganisation forvandles mange af disse torper dog til soldat- og ryttertorper, og nye blev oprettet, men adelen fik eneret til torpoprettelse paa skattefri jorder. De fleste ældre torper paa bondejord var taget ind af den fælles udmark, og i Sunnerbo herred krævedes alle granders samtykke til nye torpanlæg. Naar torpet var af en vis størrelse, blev det lagt i skat og ofte forvandet til selvstændig ejendom. Adelen, der havde tiltvunget sig mange torper paa bonde- og almindingsjord, maatte senere ved processer opgive de fleste, der saa som soldat- eller ryttertorp blev frigivet for skat. Fra disse soldattorper fandt der i perioden 1700—1750 nye torpoprettelser sted; afskedigede soldater overtog de fleste.

Befolkningstilvækst og udvidelse af landbrugsproduktionen blev i 1700-tallet et tidens krav, der bedst kunde imødekommes ved torpbebyggelse paa udyrket jord. Men her var torpbeskatningen en hindring, som først blev fjernet ved forordninger af 1743 og 1757, ligesom den restriktive forstlovgivning efterhaanden blev ophævet, og fra 1770 kunde en bymands veto ikke mere standse torpanlæg paa uskiftet jord. Ved udskiftningen blev der i stor udstrækning sikret husmændene mere varig torpbesiddelse (paa livstid eller 49 aar). Deres afgifter ydedes mest i penge, sjældnere som ugedage (dagsverken). Da udmarkerne formindskedes, maatte jordejerne i mange tilfælde stille anden græsning til husmændenes disposition. Alligevel skete der en betydelig nedgang i deres kreaturhold, og arvedelingen ved skifter i torpboer 1800—1850 viser stigende fattigdom. Erfaringerne fra Sunnerbo herred tyder ogsaa paa svækket torparindflydelse i sognesamfundet (fra 1817 havde kun gaardbrugere stemmeret paa sognestævnet). Torpantallet paa herregaardsjord forøgedes ikke stærkt fra 1720 til 1830, men disse smaabrugere holdt i reglen mere kvæg. Torpet havde de oftest paa opsigelse. Efterhaanden som gaardmændene blev selvejere, og hoveri blev afløst, maatte

husmænd yde det meste arbejde. Disse herregaardshusmænd gjorde 1 til 3 ugedage paa egen kost og paatog sig ofte ydelser derudover.

Det statistiske materiale viser, at mandtalslisterne ofte giver ufuldstændige oplysninger om torpantal. De for skattebetalingen ansvarlige bønder maatte ønske fattige husmænd fjernet fra listerne, og særlig stor var betegnende nok torpafgangen efter en skatteforhøjelse 1789.

Mere fuldstændige er præsternes lister (husförhörslängder) over menighedsmedlemmer indenfor en kortere periode. Omkring 1800 viste disse lister et 3 á 4 gange saa stort torpantal som mandtalslisterne! Paa grundlag af husförhörslängderne kommer forf. til det resultat, at herredets torpantal i perioden 1770—1810 er forøget fra ca. 400 til ca. 1000. Men disse tal svæver saa underligt i luften, naar der intet oplyses om andre landbogrupperes talmæssige størrelse i samme tidsrum — en mangel, der synes at karakterisere forfatterens syn paa samfundshelheden.

Valter Elgeskogs studier supplerer Nils Wohlins og andres omfattende agrarhistoriske undersøgelser. Bedst belyses de brugs- og besiddelsesforhold, der vedrører torpbebyggelsen, mens torparnes erhvervsforhold ikke er skildret særlig indgaaende. Mange oplysninger vilde have større interesse, hvis man samtidig fik et klart indtryk af bøndernes og de jordløse husmænds økonomiske kaar. Endvidere savner man i nogen grad jævnførelser med forholdene i andre dele af Sverige og — for visse hovedtræks vedkommende — med udviklingen i det øvrige Norden, navnlig vel med det norske husmandsvæsen. Ogsaa for kendere af dansk agrar- og bebyggelseshistorie er der dog her rig lejlighed til sammenlignende iagttagelser. — En fyldig oversigt over kilder og litteratur afslutter værket.

F. Skrubbeltrang.

Skaanes historie.

Ingvar Andersson Skånes historia. Del I: Till Saxo och Skånelagen. Norstedt 1947.

Den svenske Videnskabsmand og populærhistoriske Forfatter fil. dr. Ingvar Anderssons nye Skaanehistorie fortjener megen Udbredelse i Danmark. Det udkomne Førstebind, der omfatter den forhistoriske Tid og Middelalderen indtil omkring 1225, handler i Virkeligheden om et væsentligt Stykke Danmarkshistorie; det samme vil sikkert komme til at gælde Værkets andet